

Ez a jövőbe vágyódó lélek csak kritikái bázist s nagyobb öntudatosságot talál, ha történetfilozófiákkal veti egybe a maga fejlődéseszméit.

A mai világkrízis a fejlődő lélek krízise. Eltemetődött fejlődéseszmék helyébe újakat kell állítanunk, elerőtlenedett fejlődésirányzatok számára új erőforrásokat kell megnyitni. Így kerül előtérbe újból, mint már más, válsággal terhes korokban is, a történetfilozófia problémaköre. S ez a tudomány most éli át sajátzerű korszakát, melyben minden egységbe forrad össze, rendszereződik; most következik el ez élő tudomány könyvkorszaka. A történetfilozófiák egyre szisztematikusabbak lesznek, tételeik egyre formulázottabbak s precízek. Megszűnik a lazább essay-stílus s az aforizmák gyorsabb lélekzésű formája.

Braun Ottó, baseli professzor kis könyve a világosabb stílusú, összefoglaló irányzatú könyvek egyike. Nem a rendszeres áttekintésre törekszik elsősorban (fő erőssége a történeti visszatekintésben, a hisztorizálásban található), de a rendszer terén is ad bizonyos útmutatást. Hajlékony, nem egy tekintetben finom stílusa kellemes olvasmánnyá teszi. Gondosan tekintetbe véve a legújabb irodalmat is, elvezeti az olvasót a problémák legújabb állásáig. Nem tudósoknak írja rövid vázlatát, hanem a nagyközönségnek; könnyed s mégis eléggé szakszerű. Csak egyet hibáztatnánk: a ma élő történeti értékelések heroikus erőfeszítései csendessé vannak tompítva, pedig a történetfilozófia, úgy látszik, ma korbeli helyzete folytán kevéssé hajlik arra, hogy egy *philosophia militans* álláspontja helyett lassú érverésű, csendes értékelésre halaványodjék. Úgy, ahogy Braun elképzelte feladatát, mindenesetre kevésbé egyéni lesz, azaz átlagos formában egvénfőlöttivé lehet.

Irodalmunk nyeresége, hogy végre annyai kiszakított részletkérdés tárgyalása után egy kerek egységű történetfilozófiával is rendelkezhet. A fordító pedig, ha nem is mindig szakszerűen (amit ez esetben bátran elengedhetünk), de ügyesen dolgozott, simábbá s egyszerűbbé tette a német szöveget.

Történeti kultúránk minden barátjának figyelmébe ajánljuk a „Filozófiai Könyvtár” e legújabb kötetét.

Dékány István.

Marton Boldizsár: Muzulmán sírokon. A háborús évek emléke ez a kis könyv, melyről a szerzője szerényen azt állítja, hogy egy tiszt naplójából válogatta, állította össze. A kötetnek azonban minden sora arra vall, hogy az a tiszt, aki *Maláriaország* borzalmai közepette teleróttá az immáron megsárgult lapokat, azonos azzal, aki négy évvel a nagy katasztrófa után újra kezébe vette a gyűrött jegyzeteket, hogy visszaálmódja magát a nagy gyászba és szomorúságba, visszalopja magát az apró örömek, rövid, boldog percek derűjébe. „Messeze vágat már 1917 és 18. Rohanjunk utána, fogjuk meg. Lesz benne, ami nagyon-nagyon szép volt. Sír benne, ami igen-igen szomorú volt”, mondja a szerző a rövidke előszóban.

El akar bennünket vezetni az alban haretér egyik zeg-zúgos kis szakaszára, meg akarja mutatni, miként lesz az öntudatos, intenzív lelkiéletet élő emberből, gyilkoló katoná s hogyan szelődül ez megint vissza érző, gondolkodó, síró emberre! Ez a törekvés hozza magával, hogy a könyv nem annyira katonai ismeretek, magyarázatok, események gyűjteménye, nem földrajzi és néprajzi megfigyelések tára, hanem erősen regény színezetű. Regény lenne, ha nem volna meg az a — sokszor szomorú — érdékessége, hogy megtörtént.

Egy világot járt, széles látókörű, irodalmat és művészetet kedvelő fiatal tiszt kerül le 1917 nyarán az alban hegyek közé, a komitácisik, viperák, skorpiók s a legnagyobb rém, a malária hazájába. Szemei elé Böcklin-képek rajzolódnak. Füleit Bach és Beethoven muzikája zúg, mellében Byron Manfredjának szíve lüktet, de a hanygerincen, ahol a végtelen szeretné magába ölelni, egyszerre komitácisigolyók zizzennek el a füle mellett. Aztán jön a komitácisi-harc minden borzalma s a szűk mundérban katonává, parancsteljesítő, gyilkoló katonává szorul össze az ember. Még a pihenőpercek is szomorúsággal, gyásszal terhesek. Jön a csábító

leány, akinek meg kellene ölni az idegen parancsnokokat, de ölelés közben kiejti a tört, jön a másik, a szőke Leila, kinek kék szemét rövid boldogság után örökre lecsukja a vérbosszu vadsága. S a drága halott mellett ott gyászol, vergődik, kesereg a vérző szív, az ember.

S ott sír mindegyik sorában a magyar lélek.

A muzulmán sírokra beteg magyarok dőlnek rövid pihenésre, hogy másnap-harmadnap a muzulmán kő mellett végső pihenőre térjenek. A kereszteken ott a név: Tóth István, Szabó István... Miért kell ennek így lenni, miért kell magyaroknak muzulmán temetőben pihenni? Hát még a szomorú és borzalmas hazavergődés a nagy katasztrófa után! Sokat sír emiatt a tiszt, nem így képzelte el, nem így... „De végre is a lélek meggyógyult s a gyógyulással visszatért a remény, a reménnyel a hit, a hittel a feltámadás.“

A kalandok elbeszélésében olvasmányreminiszcenciák csillannak fel. Nyelve eléggé színes, stílusa azonban néhol keresett és erőltetett. De mindenesetre érdemes volt megírni ezt a könyvet. mp.

Dr. Alszeghy Zsolt: A XIX. század magyar irodalma. (A Szent-István-Társulat kiadása.) A „Szent István Könyvek“ e 7–8. kötete inkább az írókkal foglalkozik, mint az irodalommal s helyesebb címe ez lett volna: A XIX. század írói. Alszeghy nem az egyes irodalmi művek esztétikai elemzését tartja fontosnak, hanem azt vizsgálja: hogyan tükrözi a mű az író világnézetét. E világnézet, mondhatnók: politikai, erkölcsi és irodalmi hitvallás irányát aztán a költők művein kívül életrajzuk jellemzőbb mozzanataiban, naplókban és levelezésükben is nyomozza s így végül a század íróinak lelki arcképsarokát törekszik adni. E módszer a külföldi irodalomban ismeretes, de nálunk ebben a formában az első kísérlet s a könyvnek ez érdeme. Alszeghy mindenesetre helyesebben járt el az írók életfelfogásának és lelki természetrajzáának feltüntetésével, mintha röviden fémeltelte volna mindazt, amit Pintér egy nagyobb szabású mű egyik köteté-

ben kimerítően és szabatosan megírt.

De van e módszernek egy nehézsége. Köztudomású, hogy az életrajzírók jó részben a saját temperamentumukhoz hasonló írókkal foglalkoznak előszeretettel (innen van, hogy egy kissé önmagukat is beleírják az életrajzba s hősük gyaróságait néha úgy palástolják, mint a sajátjukat) s az életrajz igazsága ime félrebillen. Mennyivel nehezebb egymással ellentétes természetű, nevelésű, vérmérsékletű és szellemű írók életfelfogásának tárgyilagos rajza, ha elgondoljuk, hogy az életírónak is megvan a maga életfelfogása és művészi hitvallása s ez nem lehet egyszerre romantikus, ideális, reális, vagy naturalista. Mert más az irodalom értékelése (itt is nagy tere nyílik az egyéni ízlés és rokonszenv elfogultságainak) s más a költők erkölcsi, politikai vagy művészi hitvallásának megértő méltatása. Még Petőfi is sok mindent írt be naplójába és leveleibe, ami költeményeiből kimaradt! Egy forradalmi költő indulatainak s egy konzervatív író eszméinek egyformán méltányos elbírálása fokozott mértékben próbára teszi a történetíró tárgyilagoságát s megkívánja tőle a pszichológus érzékét is. Mert nem a költőből kiszakadt, önálló életet élő, megfinomult versekkel van itt dolga, hanem szabad, nyers érzésekkel, melyek heves taglejtések kíséretében harsognak, vágyakkal, melyek életért hadonásznak, vagy elstett és megbánt elszólásokkal, öröklött diszpozíciókkal s a lélek ezerféle megnyilatkozásával. Mindez alkalmasabb, hogy a vele foglalkozót rokon- vagy ellenszenvre hangolja.

Alszeghy e nehézségeket még át sem hidalta s az ifjúság bátorságával máris újjal tetézi. A születési éven túl is legfontosabbként s úgyszólván egyetlen életrajzi adatként az írók egyházi hovatartozását hangsúlyozza s így művéből megtudjuk, melyik író volt jó katolikus s melyik „a racionalizmusra alkalmas talajú“ protestáns. Nem bocsátkozom vitába a szerzővel e kérdés irodalomtörténeti fontosságára nézve, annál is kevésbbé, mert a XIX. századról van szó, melyben az egyházak közti ellentét tűnőben volt s melyben az egyik legnagyobb